

Кафедра Військово-Морських Сил командно-штабного інституту застосування військ (сил) Національного університету оборони України, Київ

Вплив наслідків російсько-української війни на морі на економічну безпеку

Резюме. У статті проведено аналіз досвіду російсько-української війни на морі у 2022–2023 роках. Зазначено, що з урахуванням значної переваги противника у силах та засобах на морі важливим чинником для досягнення успіху в боротьбі з противником є застосування асиметричних засобів впливу. Наведено результати аналізу дій сил сторін на морі у вказаний період, визначено основні висновки та уроки з досвіду воєнних дій та їх вплив на економічну складову міжнародної безпеки.

Ключові слова: російсько-українська війна на морі; застосування сил (військ) Військово-Морських Сил; захист економічної діяльності на морі; мінна небезпека; гібридні дії.

Постановка проблеми. 24 лютого 2022 року Російська Федерація (РФ) розпочала повномасштабну військову агресію проти України, у тому числі й з морського напрямку. Аналіз співвідношення сил сторін показує, що станом на 24 лютого противник мав абсолютну перевагу в силах на морі, яке дорівнювало один до дванадцяти. Також, противник завоював панування у повітрі, що є головною умовою для панування на морі в цілому. За сприятливих умов противник передбачав проведення морської десантної операції з метою сприяння діям військ на приморському напрямку та відрізання України від Чорного моря. Крім того, визначені сили зі складу угруповання різнорідних ударних сил противника з початку повномасштабної військової агресії розпочали виконання заходів щодо блокування морських портів України та нанесення ударів по цивільних суднах, які знаходились на зовнішніх рейдах українських портів, що призвело до фактичного припинення функціонування портової галузі України. Це, зі свого боку, обумовило підвищення світових цін на зерно і інші продукти харчування, а також виникнення загроз продовольчій безпеці.

Однак унаслідок успішних дій сил (військ) Військово-Морських Сил Збройних Сил України (ВМС ЗС України) та інших складових Сил оборони держави на морі навесні та влітку 2022 року, панування ворога у Чорному морі було зірвано. Противник був змушений обмежити райони дій своїх ударних сил прибережними водами навколо Криму, що створило умови для укладання “Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів” (“зернової угоди”) і, як наслідок, дало змогу розблокувати експорт сільськогосподарської

продукції морським шляхом. Подальші успішні дії сил (військ) на морі дали змогу забезпечити експорт вказаної продукції з українських чорноморських портів навіть після виходу РФ із “зернової угоди”, а також розпочати витіснення сил противника у північно-східну частину Чорного моря.

Вказане актуалізує необхідність проведення аналізу досвіду російсько-української війни на морі у 2022–2023 роках з метою визначення основних висновків та уроків з досвіду воєнних дій, а також їх впливу на економічну складову міжнародної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню досвіду російсько-української війни на морі присвячені роботи [1–3], де визначено, що форми і способи застосування сил (військ) ВМС ЗС України та інших складових Сил оборони держави змінюються з урахуванням змін в оперативній обстановці на приморському напрямку і на морі, а також прийняттям на озброєння нових зразків озброєння і військової техніки (ОВТ). Так, у [1, 2] наведено аналіз досвіду воєнних дій на морі у період з 24 лютого по жовтень 2022 року, який не враховує досвід застосування Силами оборони України ударних морських безкіпажних апаратів (МБеА). В [3] розглядається бойова діяльність сил (військ) ВМС ЗС України під час відбиття збройної агресії проти України з 24 лютого 2022 року по квітень 2023 року, проте вказана праця не містить висновків та уроків з досвіду дій Сил оборони держави щодо відновлення контролю над газовидобувними платформами в північно-західній частині Чорного моря, забезпечення експорту сільськогосподарської продукції морським шляхом з українських чорноморських портів після виходу РФ із

“зернової угоди”, а також дій сил (військ) щодо нанесення ураження транспортному переходу через Керченську протоку, кораблям та суднам противника в північно-східній частині Чорного моря.

Метою статті є аналіз результатів російсько-української війни на морі у 2022–2023 роках та їх впливу на економічну складову міжнародної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи питання щодо особливостей ведення російсько-української війни на морі необхідно зауважити, що їй передували комплекс гібридних дій РФ проти України, які противник вів ще з 2014 року [4–9]. Ці дії були спрямовані насамперед на перешкоджання ведення Україною економічної діяльності в Чорному і Азовському морях: встановлення контролю над об’єктами нафто-газовидобування в межах континентального шельфу України, ускладнення морських перевезень до (з) українських морських портів, зокрема, шляхом необґрунтованого і неправомірного довготривалого закриття морських районів, через які проходять рекомендовані шляхи руху торговельних суден в Чорному морі та обмеження судноплавства в Азовському морі шляхом затримки та тривалої перевірки торговельних суден на підходах до Керченської протоки, що стало можливим в результаті незаконного будівництва РФ Кримського мосту.

Діям противника на морі сприяла окупація Криму, так як вона призвела до значного зниження бойового потенціалу ВМС ЗС України внаслідок втрати більшої частини бойових кораблів (катерів), пунктів базування та до 70 % особового складу. На території Кримського півострова залишились найбільш новітні та боєздатні кораблі, ОВТ ВМС ЗС України. Разом з тим, починаючи з 2014 року РФ розпочала виконання заходів щодо нарощування військового потенціалу Чорноморського флоту (ЧФ), створення комплексної системи висвітлення надводної та підводної обстановки в акваторіях Чорного та Азовського морів, а також ешелонованої системи протиповітряної та протиракетної оборони, що сприяло подальшим діям противника під час російсько-української війни на морі.

З першого дня повномасштабної військової агресії проти України противник розпочав активні дії на морі з метою:

1. У Чорноморській операційній зоні:

забезпечення панування у північно-західній частині Чорного моря;

блокування дій угруповання різнорідних сил (УРЗС) ВМС ЗС України та морських портів держави у вказаному районі;

сковування військ (сил) ЗС України та недопущення їх перекидання для посилення угруповань на напрямках зосередження основних зусиль;

створення сприятливих умов для висадки морських десантів.

2. В Азовській операційній зоні:

сприяння діям військ із захоплення м. Бердянськ та м. Маріуполь;

здійснення морських перевезень в інтересах дій військ на узбережжі.

Для досягнення мети дій на морі противник здійснював:

забезпечення постійної присутності у північно-західній частині Чорного моря, маневрування кораблів у прибережних районах Одеської і Миколаївської областей з періодичним наближенням до узбережжя та провокування підрозділів ЗС України на відкриття вогню;

перекидання морем та виведення диверсійно-розвідувальних груп на наше узбережжя;

ведення розвідки кораблями, пілотованою авіацією і безпілотними літальними апаратами (БпЛА) у морі та над узбережжям;

демонстраційні дії щодо розгортання сил корабельних ударних груп та десантних загонів, їх маневрування на підходах до ймовірних районів висадки морського десанту;

нанесення ударів кораблями та авіацією по військових і цивільних об’єктах;

нанесення надводними кораблями та підводними човнами – носіями крилатих ракет морського базування (КРМБ) “Калибр” ракетних ударів по об’єктах на узбережжі та в глибині території України.

У той же час УРЗС ВМС ЗС України виконували завдання щодо:

ведення спостереження та розвідки в Чорноморській операційній зоні, зокрема щодо викриття безпосередньої підготовки підрозділів рф до проведення морської десантної операції;

постановки морських оборонних мінних загороджень на підходах до десантно-небезпечних ділянок узбережжя та портів;

участі у протидесантній обороні визначених ділянок узбережжя;

здійснення морських, річкових, повітряних перевезень;

оборони пунктів базування та портів (з морського напрямку) в Чорному морі [1].

У подальшому мета і завдання дій противника на морі змінювалися відповідно до дій Сил оборони України та змін в оперативній обстановці на приморському напрямку і на морі. На сьогодні можна визначити такі основні етапи дій сил на морі під час російсько-української війни:

1-й етап: 24.02 – 01.04.2022 – захоплення противником панування в північно-західній частині Чорного моря, встановлення повного контролю над акваторією та узбережжям Азовського моря;

2-й етап: 02.04 – 21.07.2022 – зрив панування противника в північно-західній частині Чорного моря та відведення його основних сил до узбережжя Криму;

3-й етап: 22.07 – 28.10.2022 – дії сил сторін в умовах укладання і реалізації угод з експорту зерна з українських чорноморських портів морським шляхом (“Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продовольства з українських портів”);

4-й етап: 29.10.2022 – 17.07.2023 – втрата противником контролю над акваторією в районі базування своїх сил;

5-й етап: 18.07.2023 – по т.ч. – дії сил (військ) Сил оборони України щодо зниження бойового потенціалу противника та витіснення його сил в північно-східну частину Чорного моря [10].

Протягом *першого етапу* воєнних дій на морі противник частково досяг мети своїх дій. Йому вдалося встановити повний контроль над акваторією Азовського моря та здійснити блокування морських портів України в Чорному морі. Водночас, противник не зміг повністю блокувати дії сил (військ) УРЗС ВМС ЗС України в акваторії Чорного моря та створити сприятливі умови для висадки морських десантів. До того ж, РФ продовжила застосування елементів гібридних дій на морі. Так, сили ЧФ РФ здійснили мінування рекомендованих маршрутів руху для цивільних суден з Босфору в напрямку Одеси, застосувавши морські міни, захоплені на військових складах ВМС ЗС України під час окупації Криму, та прикриваючи це неправдивими заявами про “зірвані штормом українські міни”.

Під час *другого етапу* Силам оборони України вдалося зірвати панування противника в північно-західній частині Чорного моря. Це стало можливим унаслідок

успішного застосування Силами оборони України наявного озброєння по ударним силам противника, насамперед, берегового ракетного комплексу (БРК) “Нептун” окремого берегового ракетного дивізіону (обрдн) ВМС ЗС України. Зазначений етап розпочався 2 березня 2022 року нанесенням силами обрдн ВМС ЗС України ракетного удару БРК “Нептун” по фрегаті “Адмірал Ессен” ЧФ РФ, який виконував завдання щодо блокування портів та дій сил (військ) УРЗС ВМС ЗС України, а також забезпечення функціонування так званого “гуманітарного коридору” – оголошеного РФ шляху руху іноземних суден з українських портів. Унаслідок удару корабель зазнав пошкоджень, а противник відвів кораблі на відстань до 80 км від узбережжя України. Надалі, 13 березня 2022 року силами обрдн ВМС ЗС України було нанесено ракетний удар по ракетному крейсеру “Москва” ЧФ РФ, який виконував ті ж завдання, що і фрегат “Адмірал Ессен” та маневрував на південь від газодобувних платформ Одеського газового родовища. Унаслідок влучання двох протикорабельних ракет корабель було знищено, що суттєво вплинуло на обстановку на морі. Так, зі знищенням ракетного крейсера “Москва” противник втратив панування в північно-західній частині Чорного моря, райони дій його сил було переміщено до узбережжя Криму, ударні та протиповітряні спроможності ЧФ РФ, а також спроможності сил охорони десантних загонів противника було суттєво знижено та, відповідно, знижено імовірність висадки морських десантів і ведення інших активних дій на морі. Наприкінці червня 2022 року Сили оборони України звільнили острів Зміїний, чим створили умови для відновлення судноплавства по гирлу Бистре р. Дунай, а надалі – для укладання “зернової угоди” [11].

Третій етап воєнних дій на морі розпочався 22 липня 2022 року, коли було розблоковано морський експортний маршрут агропродукції з трьох українських портів (Одеса, Чорноморськ, Південний) та розпочав функціонування “зерновий коридор”. З цією метою Україна офіційно оголосила коридори для проходження суден із зерном (прибережне попередження України №136/22 від 26.07.2022), а силами і засобами ВМС ЗС України було проведено заходи щодо розмінування підходів до зазначених портів. Але незважаючи на розблокування з 1 серпня 2022 року визначених портів та початок експорту української агропродукції

морським шляхом, вже у вересні цього ж року представники РФ в Спільному координаційному центрі (СКЦ), створеному для моніторингу ризиків, нагляду та координації виконання “зернової угоди”, розпочали гібридні дії щодо перешкоджання функціонування “зернового коридору” шляхом затримки перевірки суден, які залучались до експорту української зерна. Так, з 1 по 18 вересня 2022 року середня тривалість очікування такими суднами інспекції СКЦ в Мармуровому морі складала 54 години/судно, а з 19 по 30 вересня – вже 272 години/судно. Такими діями РФ намагалася підвищити рівень інфляції в країнах Європи для провокування соціальних протестів населення з вимогою переглянути політику урядів цих країн щодо Росії [12].

Четвертий етап воєнних дій на морі розпочався 29 жовтня 2022 року, коли силами семи МБеА було здійснено атаку на кораблі ЧФ РФ, які перебували на зовнішньому та внутрішньому рейді м. Севастополь. За наявною інформацією, пошкодження отримали фрегат і морський тральщик. І хоча пошкодження кораблів противника були незначні, з цього часу флот ЧФ РФ перейшов в режим захисту [13]. Також, під час цього етапу 24 травня 2023 року в 40 милях на північ від Босфору силами трьох МБеА було атаковано середній розвідувальний корабель “Иван Хурс” ЧФ РФ. Таким чином, район застосування Силами оборони України ударних МБеА значно розширився.

У ніч на 17 липня 2023 року внаслідок атаки МБеА було пошкоджено Кримський міст. У цей же день РФ в односторонньому порядку припинила дію “зернової угоди”, яка мала важливе значення не лише для економіки України, а й для глобальної продовольчої безпеки. Загалом за час її дії з України було експортовано 32,9 млн тон сільськогосподарської продукції, зокрема 17 млн тон кукурудзи, 9 млн тон пшениці, а також майже по 2 млн тон соняшникового шроту та соняшникової олії. Угода також посприяла ініціативі “Grain from Ukraine”, в рамках якої з нашої держави було поставлено зерно до країн Африки та Азії, значна частина населення яких перебувала на межі голоду. За даними ООН, Україна поставила: понад 250 тис. тон зерна – Ефіопії та Ємену, 130 тис. тон – Афганістану, понад 50 тис. тон – Сомалі. Окрім того, з початком дії “зернової угоди” ціни на зерно у світі знизилися на 23 % у порівнянні з показниками станом на березень 2022 року [14].

У цей же день Міністерство закордонних справ РФ опублікувало заяву, в якій було зазначено, що Росія відкликає гарантії безпеки судноплавства на Чорному морі, відновлює режим “тимчасово небезпечного району” у північно-західній частині Чорного моря, виходить із СКЦ у Стамбулі, а зерновий коридор припиняє функціонування з 18 липня 2023 року [15].

Саме з 18 липня 2023 року розпочався *п'ятий етап* воєнних дій на морі. Міноборони РФ зробило заяву, що вважатиме всі судна, які рухаються до українських портів, перевізниками вантажів військового призначення та законними воєнними цілями. Таке положення було введено з 20 липня 2023 року. Однак за оцінкою фахівців, РФ хоче уникнути відкритого потоплення цивільних суден. Тому з метою перешкоджання експорту агропродукції з українських портів РФ почала завдавати масованих ударів із застосуванням КРМБ “Калибр” протикорабельних ракет “Оникс” та ударних БпЛА типу “Shahed-136/131” по інфраструктурі півдня України, зокрема по портах в Одесі, Рені, Ізмаїлі тощо. Станом на 14 жовтня 2023 року РФ завдали 17 ударів по українським портам, унаслідок чого їх експортний потенціал було знижено на 40 %, а також знищено близько 300 тис. тон зерна [16]. У відповідь Міноборони України оприлюднило офіційну заяву, що “з 00:00 21 липня 2023 року всі судна, що прямують в акваторії Чорного моря у напрямку морських портів РФ та українських морських портів, що знаходяться на тимчасово окупованій Росією території України, можуть розглядатися Україною, як такі, що перевозять вантажі воєнного призначення з усіма відповідними ризиками. Крім того, судноплавство у районах північно-східної частини Чорного моря та Керч-Єнікальською протокою України заборонене як небезпечне, з 05:00 20 липня 2023 року” [17].

Під час п'ятого етапу Сили оборони України розпочали проведення низки операцій щодо зниження бойового потенціалу противника та витіснення його сил в північно-східну частину Чорного моря. Так, з метою зниження бойового потенціалу ЧФ РФ Силами оборони держави:

у ніч на 1 серпня було здійснено атаку трьома МБеА на патрульні кораблі “Сергей Котов” та “Василий Быков” ЧФ РФ (південно-західна частина Чорного моря, 340 км на південний захід від м. Севастополь);

у ніч на 4 серпня внаслідок атаки двома МБеА було пошкоджено великий десантний

ВОЄННА ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА

корабель “Оленегорский горняк” (МБЕ Новоросійськ);

у ніч на 5 серпня внаслідок атаки МБЕА було пошкоджено російський танкер “SIG” (район Керченської протоки);

у ніч на 13 вересня внаслідок ракетного удару отримали пошкодження великий десантний корабель “Минск” та підводний човен “Ростов-на-Дону” (сухий док судноремонтного заводу, м. Севастополь);

14 вересня внаслідок атак МБЕА отримали пошкодження патрульний корабель

“Сергей Котов” (північно-західна частина Чорного моря) та ракетний корабель на повітряній подушці “Самум” (вхід у Севастопольську бухту);

13 жовтня внаслідок атак МБЕА отримали пошкодження патрульний корабель “Павел Державин” та буксир “Профессор Николай Муру” (рейд Севастопольської бухти).

Загальні втрати противника під час російсько-української війни на морі протягом 2022–2023 років наведені в Табл. 1.

Таблиця 1

Втрати противника під час російсько-української війни на морі протягом 2022–2023 років

№ з/п	Корабель	Дата ураження	Місце ураження	Засіб ураження
Знищено				
1.	Ракетний крейсер “Москва”	13-14.04.2022	Чорне море	БРК “Нептун”
2.	Великий десантний корабель “Саратов”	24.03.2022	порт Бердянськ	РК “Точка-У”
3.	Патрульний катер типу “Раптор”	02.05.2022	Чорне море	БпЛА “Ваурактар ТВ2”
4.	Патрульний катер типу “Раптор”	02.05.2022	Чорне море	БпЛА “Ваурактар ТВ2”
5.	Патрульний катер типу “Раптор”	07.05.2022	Чорне море	БпЛА “Ваурактар ТВ2”
6.	Патрульний катер типу “Раптор”	07.05.2022	Чорне море	БпЛА “Ваурактар ТВ2”
7.	Десантний катер типу “Серна”	07.05.2022	Чорне море	БпЛА “Ваурактар ТВ2”
8.	Рятувальне буксирне судно “Спасатель Василий Бех”	17.06.2022	Чорне море	БРК “Harpoon”
Виведено з ладу				
1.	Патрульний катер типу “Раптор”	21.03.2022	Азовське море	ПТРК
2.	Великий десантний корабель “Новочеркаск”	24.03.2022	порт Бердянськ	РК “Точка-У”
3.	Великий десантний корабель “Цезарь Куников”	24.03.2022	порт Бердянськ	РК “Точка-У”
4.	Судно тилового забезпечення “Всеволод Бобров”	12.06.2022	Чорне море	БРК “Нептун”
5.	Фрегат “Адмирал Эссен”	02.04.2022	Чорне море	БРК “Нептун”
6.	Фрегат “Адмирал Макаров”	29.10.2022	Севастополь	Ударний МБЕА
7.	Морський тральщик “Иван Голубец”	29.10.2022	Севастополь	Ударний МБЕА
8.	Розвідувальний корабель “Иван Хурс”	24.05.2023	Чорне море	Ударний МБЕА
9.	Великий десантний корабель “Оленегорский горняк”	04.08.2023	м. Новоросійськ	Ударний МБЕА
10.	Танкер “Sig”	05.08.2023	Керченська протока	Ударний МБЕА
11.	Великий десантний корабель “Минск”	13.09.2023	м. Севастополь	КР “Storm Shadow”
12.	Підводний Човен “Ростов-На-Дону”	13.09.2023	м. Севастополь	КР “Storm Shadow”
13.	Патрульний Корабель “Сергей Котов”	14.09.2023	Чорне море	Ударний МБЕА
14.	малий ракетний корабель на повітряній подушці “самум”	14.09.2023	Чорне море	Ударний МБЕА
15.	Патрульний Корабель “Павел Державин”	13.10.2023	Чорне море	Ударний МБЕА
16.	Буксир “Профессор Николай Муру”	13.10.2023	Чорне море	Ударний МБЕА

З метою порушення системи управління силами ЧФ РФ, Силами оборони України було нанесено низку ракетних ударів по командним пунктам ЧФ РФ:

20 вересня – по командному пункту ЧФ РФ поблизу с. Верхньосадове біля тимчасово окупованого м. Севастополь;

22 вересня – по штабу ЧФ РФ в м. Севастополь.

Крім цього, з метою зниження спроможностей противника щодо висвітлення надводної обстановки в північно-західній частині Чорного моря та спроможностей його системи протиповітряної оборони (ППО), Силами оборони України:

23 серпня було нанесено ракетний удар модернізованою ракетою БРК “Нептун” по позиційному району зенітної ракетної системи С-400 “Триумф” поблизу с. Оленівка на мисі Тарханкут, внаслідок якого було знищено пускову установку зазначеної системи ППО та радіолокаційну станцію 48Я6-К1 “Подлет”, яка забезпечувала контроль повітряної обстановки над західною частиною Чорного моря та над територією Херсонської області;

11 вересня було повернуто під контроль держави газовидобувні платформи “Петро Годованець”, “Україна”, “Таврида” та “Сиваш”, на яких були розміщені радіолокаційні станції виявлення та супроводження надводних цілей “Нева”, внаслідок чого противник був позбавлений можливості здійснювати повноцінний контроль північно-західної частини Чорного моря.

Усі зазначені дії (операції) були міжвидовими або міжвідомчими, до їх проведення залучались сили та засоби Військово-Морських, Повітряних Сил ЗС України, Головного управління розвідки Міноборони України, Служби безпеки України.

Унаслідок вказаних дій Сил оборони України противник здійснив відведення головних сил з Севастополя до ВМБ Новоросійськ. Так, станом на 2 жовтня 2023 року до Новоросійська було перебазовано фрегати “Адмірал Ессен” і “Адмірал Макаров”, три дизельні підводні човни, п’ять великих десантних кораблів і кілька малих ракетних кораблів. У порту Феодосія знаходяться один великий десантний корабель, тральщики та малі ракетні кораблі. В Севастополі залишились лише чотири великі десантні кораблі та підводний човен класу “Kilo” [18]. Але незважаючи на відведення вказаних сил у північно-східну

частину Чорного моря, у противника залишилась можливість здійснювати нанесення надводними кораблями та підводними човнами – носіями КРМБ “Калибр” ракетних ударів по об’єктах на узбережжі, насамперед, портової інфраструктури, та в глибині території України;

Ураховуючи припинення дії “зернової угоди”, 10 серпня 2023 року Україна оголосила про відкриття тимчасових коридорів для цивільних суден, які залучаються до експорту української сільськогосподарської продукції із чорноморських портів. З цього часу Сили оборони України розпочали виконання заходів для забезпечення безпеки руху суден по тимчасовим коридорам в територіальних водах держави. Станом на 13 жовтня 2023 року тимчасовим коридором до українських чорноморських портів прибуло 23 судна (загальний дедвейт – 898,3 тис. тон), а з портів вийшло 14 суден (загальний дедвейт – 466,9 тис. тон) [19]. Слід зауважити, що після припинення дії “зернової угоди” крім сільськогосподарської продукції було поновлено експорт залізної руди морським шляхом. Водночас, “зернова угода” дозволяла транспортувати лише сільськогосподарські вантажі.

Одним із наслідків російсько-української війни, що впливає на забезпечення безпеки судноплавства в усій акваторії Чорного моря, і, відповідно, на економічну складову міжнародної безпеки, є мінна небезпека. З початком воєнних дій на морі відмічаються неодноразові випадки виявлення дрейфуючих морських мін біля узбережжя України, Туреччини, Румунії та Болгарії. Відмічено випадок вибуху дрейфуючої морської міни на морському узбережжі Грузії. Крім того, внаслідок підриву противником 6 серпня 2023 року дамби Каховської гідроелектростанції, в акваторію Чорного моря потрапила значна кількість російських якірних річкових та протицесантних мін. Через це, для забезпечення безпеки судноплавства необхідно проведення заходів з пошуку і нейтралізації зазначених мін, із залученням не лише сил та засобів ВМС ЗС України, а й сил та засобів іноземних держав, в першу чергу, чорноморських.

Висновки. Проведений аналіз досвіду російсько-української війни на морі у 2022–2023 роках свідчить, що:

успішні дії УРЗС ВМС ЗС України у північно-західній частині Чорного моря на

початковому етапі воєнних дій призвели до зриву панування противника на морі та обмеження районів дій його ударних сил прибережними водами навколо Криму, а подальші успішні дії сил (військ) ВМС ЗС України та інших складових Сил оборони держави – до витіснення головних ударних сил противника у північно-східну частину Чорного моря, що створило умови для відновлення експорту сільськогосподарської продукції з чорноморських портів держави. Водночас відсутність достатнього комплексу сил ВМС ЗС України в Азовському морі дало змогу противнику встановити повний контроль над акваторією Азовського моря, що не дало змоги виконати завдання щодо оборони держави з морського напрямку в Азовській операційній зоні;

незважаючи на відведення противником основних ударних сил у північно-східну частину Чорного моря, відсутність у бойовому складі ВМС ЗС України протикорабельних ракет великої дальності не дає змоги перешкоджати нанесенню надводними кораблями та підводними човнами – носіями КРМБ “Калибр” противника ракетних ударів по об’єктах на узбережжі, у тому числі портовій інфраструктурі, та в глибині території України;

з урахуванням значної переваги противника у силах та засобах на морі важливим чинником для забезпечення перехоплення ініціативи в боротьбі з противником є застосування асиметричних засобів впливу, якими є ударні МБеА;

успішні спільні дії сил та засобів Військово-Морських, Повітряних Сил ЗС України, Головного управління розвідки Міноборони України, Служби безпеки України під час виконання завдань щодо зниження бойового потенціалу противника та витіснення його сил в північно-східну частину Чорного моря свідчить про високу ефективність міжвидових (міжвідомчих) операцій на морі;

у разі неспроможності досягнути мети дій сил на морі військовими засобами, РФ застосовує гібридні дії (мінування рекомендованих шляхів руху суден в українські порти та звинувачення України у створенні мінної загрози, перешкоджання функціонування “зернового коридору” тощо). До того ж, гібридні дії противника, спрямовані на перешкоджання експорту сільськогосподарської продукції з портів України морським шляхом, мали глобальний ефект та спричинили негативні наслідки для

усієї світової торгівлі, а також посилили ризики для продовольчої безпеки в найбідніших регіонах світу;

враховуючи мінну небезпеку, що виникла в акваторії Чорного моря внаслідок дій противника під час ведення воєнних дій, з метою забезпечення безпеки міжнародного судноплавства виникає потреба у проведенні протимінних заходів у зазначеній акваторії, у тому числі із залученням країн – партнерів.

Напрями подальших досліджень. Напрямом подальших досліджень слід вважати продовження аналізу досвіду дій сил (військ) під час російсько-української війни на морі з урахуванням змін форм і способів їх застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Яким'як С. В. Війна на морі 2022: уроки з досвіду, проблеми та перспективи : монографія. Київ : НУОУ, 2023. 336 с.
2. Досвід воєнних дій на морі в умовах російсько-української війни. Удосконалення системи вивчення та впровадження досвіду війни : зб. матеріалів наук.-практ. семінару (м. Київ, 26 жовт. 2022 р.) / Нац. ун-т оборони України. Київ, 2023. 80 с.
3. Бойова діяльність Військово-Морських Сил Збройних Сил України під час відбиття збройної агресії проти України у 2022–2023 роках: проблемні питання та шляхи їх вирішення : матеріали наук.-практ. семінару (м. Київ, 5 квіт. 2023 р.) / Нац. ун-т оборони України. Київ, 2023. 204 с.
4. Воєнні аспекти протидії “гібридній агресії”: досвід України : монографія / колектив авторів ; за заг.ред. А. М. Сиротенка. Київ : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2020. 176 с.
5. Яким'як С. В. Проблемні питання протидії гібридному впливу противника на морі та шляхи їх вирішення // Наука і оборона. 2020. № 2. С. 31–36.
6. Протидія гібридній війні на морі: уроки висновки : матеріали круглого столу 25 лютого 2020 р. Київ : НУОУ ім. І.Черняхівського, 2020. С. 19–30.
7. Проблемні питання захисту національних інтересів України і забезпечення міжнародної безпеки в Чорноморському регіоні в умовах триваючої збройної агресії рф та шляхи їх вирішення : зб. тез доп. наук.-практ. семінару каф. ВМС в межах міжн. наук. форуму (м. Київ, 17 груд. 2020 р.) / Нац. ун-т оборони України. Київ, 2020. С. 46–48.
8. Вдовицький Є. А. Проблемні питання виконання завдань із захисту морських комунікацій в умовах гібридних дій противника // Проблеми оборони морського узбережжя, боротьби з морськими десантами противника, бойових дій на морі та комплексного вогневого ураження

- противника : зб. тез доп. наук.-практ. конф. у ВМС ЗСУ (м. Одеса, 20 січ. 2021 р.). Одеса, 2021. С. 53–59.
9. Морська стратегія держави. Розвиток та реалізація морського потенціалу України : матеріали Міжнар. наук. форуму (м. Київ, 19-20 травня 2021 р.) / Нац. ун-т оборони України. Київ, 2021. С. 58–66.
 10. Яким'як С. В. Аналіз застосування угруповань сил рф у воєнних діях у Чорному та Азовському морях: передумови, досвід, перспективи та стратегія протидії // Теоретико-прикладні аспекти російсько-української війни: гібридна агресія та національна стійкість : монографія / кол. авт. ; за заг. ред. М. В. Ковалю. Київ : НУОУ, 2023. С. 151–166.
 11. Вдовицький Є. А. Проблемні питання захисту економічної діяльності України на морі в умовах російсько-української війни та шляхи їх вирішення // Морська безпека Балто-Чорноморського регіону: виклики та загрози : зб. тез доп. II Міжн. наук. конф. (м. Одеса, 23 груд. 2022 р.). Одеса, 2022. С. 39–43.
 12. “Зерновий коридор”: РФ штучно збільшила час очікування інспекції суден з українським зерном в Мармуровому морі ще 18 вересня. Чому? URL: <https://www.blackseanews.net/read/196006> (дата звернення: 12.10.2023).
 13. Why Ukraine’s Remarkable Attack On Sevastopol Will Go Down In History URL: <https://www.navalnews.com/naval-news/2022/11/why-ukraines-remarkable-attack-on-sevastopol-will-go-down-in-history/> (дата звернення: 12.10.2023).
 14. Росія вийшла із “зернової угоди”. Що це означає для України та світу. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c72ve44j72qo> (дата звернення: 15.10.2023).
 15. РФ відкликає гарантії безпеки судноплавства в межах зернової угоди. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/rf-vidklykaye-garantiyi-bezpeky-sudnoplavstva-v-mezhah-zernovoyi-ugody/> (дата звернення: 12.10.2023).
 16. Скільки суден вийшло з портів України тимчасовим коридором: відповідь Кубракова. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-suden-viyshlo-portiv-ukrayini-timchasovim-1697274651.html> (дата звернення: 15.10.2023).
 17. Заява Міністерства оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2023/07/20/zayava-ministerstva-oboroni-ukraini/> (дата звернення: 12.10.2023).
 18. РФ перекинула 14 кораблів Чорноморського флоту з Криму в Новоросійськ, – OSINT-дослідник. URL: https://lb.ua/society/2023/10/05/578063_rf_perekinula_14_korabliv.html (дата звернення: 12.10.2023).
 19. Порти “Великої Одеси” прийняли ще три судна коридором ВМС ЗСУ. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/941050.html> (дата звернення: 12.10.2023).

Стаття надійшла до редакційної колегії 16.10.2023

The impact of the consequences of the Russian-Ukrainian war at sea on economic security

Annotation

An analysis of the balance of power shows that as of 24 February, the enemy had an absolute superiority in sea power, which was one to twelve. The enemy also gained air supremacy, which is the main condition for dominance at sea in general. Under favourable conditions, the enemy planned to conduct a naval landing operation to facilitate the actions of troops on the coastal direction and cut off Ukraine from the Black Sea. However, as a result of successful actions of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine (Navy) and other components of the State Defence Forces at sea in the spring and summer of 2022, the enemy's dominance in the Black Sea was disrupted. The enemy was forced to limit the areas of operation of its strike forces to the coastal waters around Crimea.

The purpose of the article is to analyze the experience of the Russian-Ukrainian war at sea in 2022-2023, to identify the main conclusions and lessons from the experience of hostilities, as well as their impact on the economic component of international security.

The analysis of the experience of the Russian-Ukrainian war at sea in 2022-2023 shows that

the absence of a sufficient set of forces of the Ukrainian Navy in the Sea of Azov allowed the enemy to establish full control over the waters of the Sea of Azov, which did not allow to fulfil the task of defending the state from the sea in the Azov operational zone;

given the enemy's significant advantage in forces and means at sea, an important factor in ensuring the interception of the initiative in the fight against the enemy is the use of asymmetric means of influence, such as strike UAVs;

given the mine danger in the Black Sea, there is a need for mine action, including with the involvement of partner countries.

Keywords: Russian-Ukrainian war at sea; use of forces (troops) of the Navy; protection of economic activity at sea; mine danger; hybrid actions.